

องค์ประกอบของวัฒนธรรมการกินเจในสังคมไทย: กรณีศึกษาการกินเจในกรุงเทพมหานคร

Elements of Vegetarian Culture in Thai Society: A Case Study of Vegetarian in Bangkok

ยงเหมย จาว¹ | Yongmei Zhao¹

ดวงกมล บางขวด² | Doungkamol Bangchud²

สีบพงศ์ ช้างบุญชู³ | Seubpong Changboonchu³

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมการกินเจในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการศึกษาเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ บุคลากรของสถานที่สำคัญที่จัดพิธีการกินเจและผู้กินเจ รวมเป็นจำนวน 21 คน นอกจากนี้ ใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมในสถานที่จัดพิธีการกินเจ 11 แห่ง เพื่อรวบรวมข้อมูล และนำมาวิเคราะห์องค์ประกอบของวัฒนธรรมการกินเจ

ผลการศึกษาพบว่า 1) ด้านองค์คติ สืบถึงความเชื่อทางศาสนาพุทธนิกายมหายานและศาสนาเต๋า ซึ่งมีการนับถือดวงดาวเช่นกัน พุทธศาสนิกชนมหายานจะสละโลกียวิสัยและบำเพ็ญศีลเพื่อเป็นการบูชาพระราชาพุทธเจ้าในช่วงเทศกาลกินเจเดือน 9 ส่วนศาสนาเต๋านับถือและจะบูชาเทพนพราชและเทพฤติกาตามหลักการในการกินเจช่วยให้การกินเจเป็นไปอย่างถูกต้องตามความเชื่อ 2) ด้านองค์การ มีองค์การทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคมร่วมในการสืบสานและเผยแพร่วัฒนธรรมกินเจรวมถึงการจัดงานเทศกาลกินเจและพิธีกรรมต่าง ๆ 3) ด้านองค์พิธีการ การกินเจในลักษณะกินเป็นกิจวัตรไม่มีการจัดพิธีกรรมโดยเฉพาะสำหรับการกินเจในช่วงเทศกาลกินเจมีการจัดพิธีกรรมใหญ่และพิธีกรรมประจำวัน พิธีกรรมสำคัญเช่น พิธีอัญเชิญพระนพราชพุทธะ (กิวอึ้งฮุกโจ้ว) ฯลฯ ในศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋ามีลักษณะคล้ายกัน 4) ด้านองค์วัตถุ รวมถึงสถานที่สำคัญ อาหารเจ และสัญลักษณ์ที่สำคัญมีบทบาทสำคัญในการสื่อความหมายและส่งเสริมความเข้าใจเกี่ยวกับหลักการและวัตถุประสงค์ของเทศกาล

คำสำคัญ : วัฒนธรรมการกินเจ, องค์ประกอบของวัฒนธรรม, กรุงเทพมหานคร

¹นักศึกษาระดับปริญญาเอก/ สาขาวิชาพัฒนศึกษา/ คณะครุศาสตร์/ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/ E-mail: 6381053727@student.chula.ac.th

²ผู้ช่วยศาสตราจารย์/ อาจารย์ประจำสาขาวิชาพัฒนศึกษา/ คณะครุศาสตร์/ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/ E-mail: Doungkamol.B@chula.ac.th

³ผู้ช่วยศาสตราจารย์/ อาจารย์ประจำสาขาวิชาภาษาจีน/ ภาควิชาตะวันออก/ คณะอักษรศาสตร์/ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย/

E-mail: mnammon@hotmail.com

* E-Mail ผู้ส่งบทความ 6381053727@student.chula.ac.th/ เบอร์โทรศัพท์ 097-2980858/ รับเมื่อวันที่ 4 มีนาคม พ.ศ.2567/

แก้ไขเมื่อวันที่ 12 มิถุนายน พ.ศ.2567/ ตอบรับเมื่อวันที่ 24 มิถุนายน พ.ศ.2567/ เผยแพร่วันที่ 1 กันยายน พ.ศ.2567

Abstract

This research article aims to study the components of the vegetarian culture in Thai society. It employs qualitative research methods, collecting data through document studies and in-depth interviews with key informants, including personnel from important venues that organize vegetarian festivals and individuals who practice vegetarianism, totaling 21 participants. Additionally, non-participant observation was conducted at 11 sites where vegetarian rituals are held to gather information and analyze the components of the vegetarian culture.

The study results found that 1) Concept aspect: It Refers to the beliefs in Mahayana Buddhism and Taoism, both of which involve the worship of star constellations. During the Vegetarian Festival in the ninth month, Mahayana Buddhists renounce worldly desires and observe precepts as a form of worship to the Nine Emperor's. In Taoism, they venerate and worship the Nine Emperor's and Thep Kritikamatu. The principles of vegetarianism help ensure that the practice is carried out correctly according to these beliefs; 2) Organization aspect: There will be government, private and civil society organizations participating in the continuation and dissemination of vegetarian culture, including organizing vegetarian festivals and various ceremonies; 3) Usage aspect: daily vegetarian practices do not involve specific ceremonies. However, during the Vegetarian Festival, major and daily rituals are held. Significant ceremonies include the invocation of the Nine Emperor's (Kio Ong Huk Chow), etc. The rituals in Mahayana Buddhism and Taoism are similar in nature; 4) Instrumental and Symbolic Objects aspect: Including Important venues, vegetarian food, and significant symbols play crucial roles in conveying meaning and promoting understanding of the principles and objectives of the festival.

Keywords : vegetarian culture, elements of culture, Bangkok

บทนำ

วัฒนธรรมการกินเจในประเทศไทยนั้น เกิดจากการรับเอาวัฒนธรรมของชาวจีนโพ้นทะเลแล้วมาปรับให้เข้ากับท้องถิ่นของสังคมไทย และสืบทอดกันมารุ่นสู่รุ่นจนกลายมาเป็นเทศกาลกินเจที่มีลักษณะเฉพาะตามที่ Fan Jun (2562) ได้กล่าวไว้ว่า เทศกาลถือศีลกินเจ หรือ “เทศกาลเก้าอึ้งเอี๊ยะ” (九皇齋) นี้มีที่มาจากความเชื่อพื้นบ้านของชาวจีนใน “การบูชาดาวเหนือ” (ความเชื่อเรื่องเต้าบ้อ - พระจักรพรรดิทั้งเก้า) อย่างไรก็ตาม เทศกาลกินเจกลับลดความสำคัญลงในประเทศจีนแผ่นดินใหญ่ รวมถึงในฮ่องกงและไต้หวันด้วย แต่เมื่อเทศกาลถือศีลกินเจนี้ถูกเผยแพร่โดยชาวจีนตอนใต้อพยพมายังดินแดนแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เทศกาลนี้ก็กลับเติบโตและพัฒนาขึ้นอย่างมากมาย โดยเฉพาะในประเทศไทยที่มีศาสนาพุทธเป็นศาสนาหลัก การกินเจในประเทศไทยนั้นสันนิษฐานว่าเกิดขึ้นจากภาคใต้ก่อน โดยเกิดขึ้นที่อำเภอเกาะกู่ จังหวัดภูเก็ตเป็นที่แรก (ธันส์ สุวัฒนมหาตม์,

2551) การกินเจจึงเปรียบเสมือนสื่อกลางเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์ที่เกิดขึ้นในอดีต โดยสะท้อนให้เห็นถึงสภาพบ้านเมืองและความสัมพันธ์ระหว่างประเทศจีนและประเทศไทย

การกินเจเป็นกิจกรรมหนึ่งที่จะช่วยขัดเกลาตัวเราให้เป็นไปโดยเหตุและปัจจัย ให้ถือว่ากินเจเพื่อสุขภาพ กินเจเพื่อจะเกื้อกูลทั้งแก่สรรพชีวิตทั้งหลายและแก่สิ่งที่ไม่มีชีวิต เพื่อให้บังเกิดความเมตตา กรุณา ขัดเกลาราคะ โทสะ โมหะ ของตนเองให้เบาบางลง (ถาวร สิกขโกศล, 2547) การกินอาหารเจอย่างเหมาะสมและถูกต้องจะเสริมสร้างสุขภาพ การมีสภาพของร่างกายที่เจริญเติบโต แข็งแรง สมบูรณ์ อวัยวะต่างๆ อยู่ในสภาพที่ดี ไม่เจ็บไม่ป่วยง่าย ลดน้ำหนักได้หากเลือกกินแต่ของดีและมีประโยชน์ (โรงพยาบาลกรุงสยามเซนต์คาร์ลอส, 2561) นอกจากสามารถสร้างประโยชน์ทั้งกับตนเองและผู้อื่นแล้ว วัฒนธรรมกินเจยังสร้างผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจ การบรรจุเทศกาลกินเจเข้าไว้ในแผนการท่องเที่ยวของประเทศ ทำให้เทศกาลกินเจขยายตัวเป็นธุรกิจสำคัญที่ทำรายได้ให้กับผู้ประกอบการ (ชลธิชา นิสัยสัตย์ และ วัชร บัณฑิตนิม, 2562) ขณะเดียวกัน ในระหว่างการจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ผู้ศรัทธาจะร่วมเตรียมสถานที่และเตรียมสิ่งของบูชา ซึ่งก่อให้เกิดความสามัคคีในหมู่สมาชิกที่มาาร่วมจัดพิธี และให้คนในสังคมได้ร่วมใจกัน และเป็นเครื่องมือที่ดีที่จะทำให้คนที่กินเจได้เรียนรู้วัฒนธรรมการกินเจ และส่งผลถึงสังคมซึ่งได้สร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างคนในสังคมไทยกับคนต่างชาติที่เข้ามาท่องเที่ยวในเมืองไทย และเป็นการเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของคนในสังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายเพื่อเป็นการส่งเสริมการสร้างความคิดและก่อกระชับความสัมพันธ์อันดีของชาวจีนและชาวไทยให้ได้มีโอกาสสร้างบุญกุศลครั้งยิ่งใหญ่ร่วมกัน และเป็นการส่งเสริมการท่องเที่ยวของกรุงเทพมหานครและประเทศไทยให้เป็นที่ยูจักแพร่หลาย (สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์, 2562)

วัฒนธรรมการกินเจมีลักษณะสำคัญและทำบทบาทหน้าที่คล้ายกับวัฒนธรรมประเภทอื่นๆ ที่เป็นเครื่องหมายหรือสัญลักษณ์ที่แสดงว่าสังคมหนึ่งแตกต่างไปจากอีกสังคมหนึ่ง ทำให้เกิดความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในสังคม เป็นปัจจัยที่สำคัญในการสร้างหล่อหลอม บุคลิกภาพทางสังคมให้แก่สมาชิก (หน้าที่ของวัฒนธรรม, 2556) ซึ่งสอดคล้องกับ Gutknecht (1982, อ้างถึงใน ศิลปชัย ศรีเกียรติ, 2541) ได้พิจารณาความสำคัญและหน้าที่ของวัฒนธรรมว่าวัฒนธรรมช่วยให้สมาชิกเกิดศรัทธา มีแรงจูงใจให้แต่ละคนปรับลักษณะเฉพาะของตน ให้มีบทบาท ค่านิยม ฯลฯ ที่สอดคล้องกับวัฒนธรรมองค์การ เป็นเครื่องผนึกกำลังวัฒนธรรมช่วยให้สมาชิกผสมผสานติดต่อสมาคมกันและช่วยให้องค์การบรรลุเป้าหมาย นอกจากนี้งานวิจัยเรื่อง “บทบาทของเทศกาลกินเจในสังคมไทย” โดย อรทัย รุ่งทิวรัตน์ (2550) ได้พบว่า เทศกาลกินเจช่วยธำรงอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จีนให้ดำรงอยู่ผ่านการใช้สัญลักษณ์ต่าง ๆ ช่วยสะท้อนวิถีคิด อุดมคติเกี่ยวกับชีวิตของชาวจีนที่แตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่นอย่างชัดเจน และเรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ (2552) ได้ศึกษาเรื่อง “เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม” พบว่า เทศกาลกินเจเป็นช่วงเวลาที่ทำให้เกิดความเชื่อมโยงแน่นของกลุ่มชาวจีนผ่านกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การช่วยงานและบริจาคสิ่งของให้ศาลเจ้า การมีปฏิสัมพันธ์ขณะร่วมพิธีกรรม เป็นต้น เมื่อเล็งเห็นคุณค่าของการกินเจ จำนวนคนที่หันมากินเจก็เพิ่มมากขึ้น แต่สังเกตได้ว่าคนรุ่นใหม่ที่ไม่เข้ามามีบทบาทสำคัญในวัฒนธรรมกินเจ อาจกินเจด้วยเหตุผลเรื่องสุขภาพหรืออยากทดลอง ทำให้คนกลุ่มนี้ไม่ได้เคร่งครัดกับระยะเวลาการกินเจมากนัก ส่วนใหญ่กินตามความสะดวกของตนเอง และทำให้น้ำหนักภาพรวมของการกินเจในช่วงเทศกาลโน้มเอียงไปในทิศทางเดียวกับพฤติกรรมคนรุ่นใหม่ (Business Today, 2562 : ออนไลน์)

อย่างไรก็ตาม บริบทสังคมปัจจุบันที่หันมาห่วงใยสุขภาพมิใช่เป้าหมายเดิมที่ยึดถือเรื่องการปฏิบัติถือศีลควบคู่กันไป (ปณิตา สรรวาสี, 2559) ดังนั้น ในปัจจุบันผู้ที่เข้าใจในเรื่องนี้อย่างแท้จริงมักจะเป็นคนรุ่นเก่าและกลุ่มคนส่วนน้อยในท้องถิ่น ส่วนคนรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ในชุมชนมักไม่ทราบความหมายที่แท้จริงของการกินเจหรือสัจญะที่เกี่ยวกับการกินเจ (กุลธิดา อุบุรณกุล, 2555) สามารถเห็นได้ว่า วัฒนธรรมการกินเจมีการเปลี่ยนแปลงไปและมีช่องว่างระหว่างรุ่นเกิดขึ้น ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง (2558) กล่าวว่า มุมมองเกี่ยวกับวัฒนธรรมที่แตกต่างกันของคนต่างวัยยังมีช่องว่าง การมีช่องว่างและไม่เข้าใจองค์ความรู้ของการกินเจส่งผลให้เกิดปัญหาต่อการสืบทอดต่อไปให้คนรุ่นหลังในอนาคต เพราะการที่จะสืบสานวัฒนธรรมให้มีประสิทธิภาพและคงแก่นแท้ให้อยู่ได้อย่างยั่งยืนนั้น กลุ่มคนที่รับช่วงการสืบทอดต่อจากคนรุ่นเก่าจะต้องเข้าใจในคุณค่าและองค์ความรู้อย่างแท้จริง

เพื่อทำความเข้าใจด้านสาระสำคัญและองค์ความรู้ของวัฒนธรรมการกินเจ และได้ข้อมูลสำคัญในการวิจัยอนาคตและการนำไปสู่พัฒนาวัฒนธรรมการกินเจให้สู่ความยั่งยืน ผู้วิจัยจึงเลือกศึกษาหาข้อมูลเกี่ยวกับพิธีกรรม เรื่องเล่า ความเชื่อ ขนบธรรมเนียมเกี่ยวกับการกินเจจากวัดจีน ศาลเจ้า โรงเจ และชุมชนกลุ่มคนไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพมหานคร ซึ่งเป็นพื้นที่ศูนย์กลางมรดกทางวัฒนธรรม เป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมของไทยในปัจจุบัน และเป็นที่รวมของกลุ่มคนจีนหลากหลายกลุ่ม อาทิ แต่จิว ฮกเกี้ยน กวางตุ้ง ไหหลำ เป็นต้น โดยผู้วิจัยได้นำแนวคิดทางวัฒนธรรมของวิเชียร รักการ (2529) และ พวงผกา ประเสริฐศิลป์ (2543) มาประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่อศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมการกินเจในครั้งนี้ โดยแบ่งออกเป็น 4 องค์ประกอบได้แก่ 1.ด้านองค์คติ ที่ได้สะท้อนความเชื่อในการกินเจ 2. ด้านองค์การ ที่เป็นกลุ่มคนที่ร่วมจัดพิธีกรรมกินเจและมีส่วนร่วมในการสืบสานวัฒนธรรมกินเจ 3. ด้านองค์พิธีการ ซึ่งพิธีกรรมต่าง ๆ ในการกินเจส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของกลุ่มคนกินเจ 4. ด้านองค์วัตถุ ซึ่งเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการให้ทานและเป็นศูนย์รวมของการจัดพิธีกรรมกินเจ แต่ละองค์ประกอบได้สะท้อนให้เห็นถึงคุณค่าและภูมิปัญญาที่ได้สั่งสมกันมา และมีหน้าที่ในการกำหนดบทบาทความสัมพันธ์หรือพฤติกรรมของมนุษย์ ขณะเดียวกันทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นของคนในชุมชน

วัตถุประสงค์

เพื่อศึกษาองค์ประกอบของวัฒนธรรมการกินเจในสังคมไทย: กรณีศึกษาการกินเจในกรุงเทพมหานคร

วิธีการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เพื่อทำความเข้าใจความเป็นมาและองค์ประกอบของวัฒนธรรมการกินเจ จึงได้ใช้แนวคิดทางวัฒนธรรมเป็นกรอบการศึกษา โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. กลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยทำการคัดเลือกผู้ให้สัมภาษณ์แบบเจาะจง (Purposive Sampling) และแบบลูกโซ่ (Snowball Sampling) เพื่อคัดเลือกกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์ที่มีความรู้ด้านวัฒนธรรมกินเจ หรือมีประสบการณ์ในการร่วมจัดการและสืบสานวัฒนธรรมการกินเจ ได้แก่ กลุ่มพระสงฆ์และคณะกรรมการศาลเจ้าเป็นจำนวน 11 คน และผู้กินเจรวมทั้งการกินเจแบบทั่วไปและกินเป็นกิจวัตรหรือตลอดชีพ จำนวน 10 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกภาคสนามและแบบบันทึกการสัมภาษณ์ สำหรับขั้นตอนการออกแบบเครื่องมือสัมภาษณ์ 1) ศึกษาค้นคว้าทฤษฎีองค์ความรู้เรื่องเกี่ยวกับวัฒนธรรมการกินเจจากหนังสือ ตำรา เอกสาร ตลอดจนบทความงานวิจัยทั้งภายในและภายนอกประเทศ นำมาสร้างเป็นแบบสัมภาษณ์ 2) เชิญผู้ทรงคุณวุฒิที่มีประสบการณ์การศึกษาด้านวัฒนธรรมจีน-ไทยหรือด้านประเพณีกินเจ และเป็นที่ยอมรับในวงการวิชาชีพเป็นผู้ตรวจสอบความสอดคล้องของเนื้อหาความรู้ในแบบสัมภาษณ์ จากนั้น นำแบบสัมภาษณ์ที่ได้รับการปรับแก้ไขตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้ว จนแบบสัมภาษณ์มีความเหมาะสมที่จะนำไปใช้จริงกับกลุ่มผู้ให้สัมภาษณ์

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้รวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมการกินเจด้วยการศึกษาเอกสารและการวิจัยภาคสนาม ดังนี้

3.1 การศึกษาเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์และองค์ประกอบของวัฒนธรรมการกินเจในประเทศไทย โดยมีประเด็นศึกษาได้แก่ วัฒนธรรมด้านองค์คติ (Concept) องค์การ (Association or Organization) องค์พิธีการ (Usage) และองค์วัตถุ (Instrumental and Symbolic Objects)

3.2 การวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับบริบทพื้นที่ทางประวัติศาสตร์ สถาปัตยกรรม สถาปัตยกรรมทั่วไป วัฒนธรรมชุมชน รวมถึงพฤติกรรมของชุมชนที่เกี่ยวข้องกับการกินเจในพื้นที่กรณีศึกษาด้วยวิธีการดังนี้

1) การสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured In-Depth Interview) การสัมภาษณ์เชิงลึกในขั้นตอนนี้เป็นการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง คือ ผู้วิจัยกำหนดประเด็นคำถามพอที่จะตัดสินใจได้บ้างว่าจะถามอะไรบ้างและใช้คำสำคัญเป็นเครื่องขึ้นนำการสัมภาษณ์

2) การสังเกตการณ์ทั้งแบบไม่มีส่วนร่วม (Non Participation Observation) ผู้วิจัยจะเข้าไปสังเกตดูพิธีกรรมต่างๆ ที่ปรากฏในประเพณีถือศีลกินเจและเข้าร่วมปฏิบัติในพิธีกรรมนั้น ๆ ด้วย เพื่อให้เกิดความเข้าใจและได้ข้อเท็จจริงที่สะท้อนปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นจริงในขณะนั้น แต่ในบางพิธีกรรมที่ห้ามบุคคลภายนอกหรือผู้หญิงเข้าร่วม ผู้วิจัยจึงใช้วิธีการสังเกตการณ์แบบไม่มีส่วนร่วมแทน

3) พื้นที่ที่เลือกศึกษา ผู้วิจัยเลือกพื้นที่แบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จากการศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญ โดยมีเกณฑ์ในการเลือกพื้นที่ คือ เป็นพื้นที่ที่มีประวัติศาสตร์เกี่ยวข้องกับการกินเจ และมีการสืบสานวัฒนธรรมการกินเจ หรือเป็นศาสนสถานในชุมชนคนไทยเชื้อสายจีนในกรุงเทพมหานคร ได้แก่ วัดทิพยวารีวิหาร วัดมังกรกมลาวาส วัดบำเพ็ญจินพรต วัดโพธิ์แมนคุณาราม ศาลเจ้าโจวซือกง ศาลเจ้าเกียนอันเกง (ศาลเจ้าแม่กวนอิม) โรงเจบุญญสมาคมโรงเจเซียงเซ่งตั้ว โรงเจชินเฮงตั้ว โรงเจบัวขุนตั้ว โรงเจไต้ฮงกง

4) การตรวจสอบข้อมูล ผู้วิจัยตรวจสอบข้อมูลแบบสามเส้า (Triangulation) โดยตรวจสอบสามเส้าด้านข้อมูล ด้านผู้วิจัย และด้านวิธีการรวบรวมข้อมูล

5) การวิเคราะห์ข้อมูล นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยภาคสนามมาวิเคราะห์โดยการจำแนกประเภทข้อมูล เปรียบเทียบข้อมูล และสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย จากนั้นนำเสนอข้อมูลด้วยการบรรยายความ

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้จะนำเสนอผลการศึกษา โดยแบ่งเป็น 4 หัวข้อ ได้แก่ องค์คติ องค์การ องค์พิธีการ องค์วัตถุ โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. องค์คติ องค์คติในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง แนวความคิด ความเชื่อต่อประเพณีกินเจอันได้หลอมรวมความเชื่อทางศาสนาพุทธนิกายมหายานและศาสนาเต๋า ตลอดจนมีหลักการในการกินเจที่คนส่วนใหญ่ได้รับรู้ ดังนี้

1.1 วัฒนธรรมการกินเจกับความเชื่อทางศาสนาพุทธนิกายมหายาน คำว่า “เจ” ในศาสนาพุทธ หมายถึง การรักษาศีลและการปฏิบัติธรรมโดยการงดเว้นจากการกินเนื้อสัตว์ การกินเจเป็นการแสดงออกถึงความเมตตา กรุณา ต่อสัตว์ การทำความดีและการชำระล้างร่างกายและจิตใจให้บริสุทธิ์ ตามคติพุทธศาสนา มหายาน การประกอบพิธีกินเจถือเป็นการบูชากลุ่มดาวเหนือที่ปรากฏให้เห็นทั้ง 7 ดวงและที่ไม่ปรากฏให้เห็นอีก 2 ดวง คือ ดาวอังคารของพระพุทธเจ้าในอดีตกาล 7 พระองค์และพระโพธิสัตว์ 2 พระองค์ มีพระนามว่า “เก้าอ้วง” หรือ “กั๋วฮ้วง” แปลว่า นพราชา และเนื่องจากนพราชาเป็นดาวอังคารของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในอดีตกาลและพระโพธิสัตว์ จึงเรียกรวมกันว่า นพราชาพุทธเจ้าหรือ “เก้าอ้วงฮุกโจ้ว” หรือ “กั๋วฮ้วงฮุกโจ้ว” (九皇佛祖) ซึ่งถือเป็นองค์ประธานในเทศกาลกินเจเดือน 9 นพราชาพุทธเจ้ามีอิทธิพลต่อชะตาชีวิตของมวลมนุษยโลก ทรงอำนาจหมุนเวียนธาตุดิน น้ำ ไฟ ไม้ ทอง ให้แก่มวลมนุษย์ และควบคุมสรรพสิ่งในโลก และในช่วงเทศกาลกินเจเดือน 9 ของทุกปี พุทธศาสนิกชนมหายานต่างพร้อมใจสละโลกียวัตรและบำเพ็ญศีลสมาทาน ไม่บริโภคเนื้อสัตว์และผักที่มีกลิ่นฉุน 5 ชนิด เพื่อรับมือนพราชาพุทธเจ้าเสด็จลงมาตรวจโลกทั้งกลางวันและกลางคืนในช่วงเวลาดังกล่าว (ธนส์ สุวัฒนมหาตม์, 2551)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่วัด ศาลเจ้า และโรงเจในกรุงเทพมหานครได้พบว่า การกินเจเป็นกิจวัตรประจำวันของพระสงฆ์จีนในพุทธศาสนานิกายมหายาน เป็นการรักษาศีล ปฏิบัติธรรม และแสดงถึงความเมตตา กรุณา การงดเว้นจากการบริโภคเนื้อสัตว์และอาหารที่มีกลิ่นฉุนช่วยชำระล้างร่างกายและจิตใจ ทำให้พระสงฆ์สามารถปฏิบัติธรรมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชาวบ้านในการปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนทางศาสนา นอกจากนี้ ในวัดพุทธศาสนานิกายมหายานจะจัดงานกินเจช่วงเทศกาลกินเจเดือน 9 ของทุกปี และพระสงฆ์จะเพิ่มการปฏิบัติธรรม เช่น การสวดมนต์ การทำสมาธิ และการศึกษาธรรมะ จัดกิจกรรมกินเจเพื่อให้ศาสนิกชนและผู้สนใจกินเจได้เข้าร่วม ในบรรดาเหตุผลพิธี นิมนต์พระมาสวดมนต์และพิธีทั้งกระเจาอุทิศส่วนกุศลให้มีผู้ยากไร้ ตลอดจนลอยกระทงเพื่อส่งทางให้ผีมารับส่วนบุญ ถือว่าเป็นกิจกรรมของพุทธศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องในพิธีกินเจของไทยอย่างเด่นชัด

1.2 วัฒนธรรมการกินเจกับความเชื่อทางศาสนาเต๋า ศาสนาเต๋ามีการนับถือดวงดาวเช่นกัน โดยได้จัดแบ่งกลุ่มดาวออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มดาวเหนือ กลุ่มดาวใต้ กลุ่มดาวตะวันออก กลุ่มดาวตะวันตก และกลุ่มดาวศูนย์กลาง กลุ่มดาวที่เป็นที่เคารพนับถือของคนโดยทั่วไปคือกลุ่มดาวเหนือและกลุ่มดาวใต้ เพราะกลุ่มดาวทั้งสองมีอิทธิพลต่อชะตาชีวิตและอายุขัยของมนุษย์ในโลก ช่วงเทศกาลกินเจเดือน 9 ในประเทศไทย ศาลเจ้าหรือโรงเจส่วนใหญ่จะอัญเชิญเทพนพราชาและเทพกฤติกา มาตามมาเป็นประธานในพิธีกินเจ เทพนพราชาว่า ก็คือ “กั๋วฮ้วงโตเต้” (九皇大帝) หรือ “กั๋วฮ้วงฮุกโจ้ว” ซึ่งเป็นดวงดาว 9 ดวง ดาวทั้ง 9 ดวงนี้เป็นบุตรของเทพ

กฤติกามาตุหรือ “เต่าบ้อ” (斗姆) เมื่อถึงเทศกาลกินเจหลายต่อหลายแห่งจึงได้อัญเชิญเทพกฤติกามาตุมาเป็นประธานในพิธีกินเจร่วมกับเทพนพราชด้วย (ธนส์ สุวัฒนมหาตม์, 2551)

จากการเก็บข้อมูลภาคสนามที่วัด ศาลเจ้า และโรงเจในกรุงเทพมหานครได้พบว่า ศาลเจ้า โรงเจที่มีการประดิษฐาน “กั๋วอ้วงไต่ตี้” มักประดิษฐาน “เต่าบ้อ” ด้วย เช่น โรงเจชินเฮงตั้ว และช่วงเทศกาลกินเจในวัดจีนบางแห่ง เช่น วัดมังกรกมลาวาสที่เยาวราช ก็ได้อัญเชิญ “เต่าบ้อ” ซึ่งเป็นเทพในศาสนาเต๋าพร้อมกับนพราชพูทเจ้าด้วย การกินเจในศาสนาเต๋ามีความสำคัญในการรักษาสมดุลของพลังชีวิต การปฏิบัติทางจิตวิญญาณ และการชำระล้างร่างกายและจิตใจ การงดเว้นการบริโภคเนื้อสัตว์และอาหารที่มีกลิ่นฉุนเป็นหลักการพื้นฐานที่ช่วยเสริมสร้างความกลมกลืนกับธรรมชาติ การกินเจไม่เพียงแต่เป็นการดูแลสุขภาพกายและจิตใจ แต่ยังเป็นการแสดงถึงการเคารพและรักษาความสมดุลในธรรมชาติและพลังชีวิต

1.3 หลักการในการกินเจ หลักการในการกินเจโดยทั่วไปสำหรับผู้กินเจอาจสรุปได้ดังนี้ 1) การงดเว้นอาหารที่มีเนื้อสัตว์หรือหลีกเลี่ยงการบริโภคสารอาหารที่มาจากสัตว์ หากปฏิบัติอย่างเคร่งครัด ก็ควรจะหลีกเลี่ยงการใช้ผลิตภัณฑ์ทำจากสัตว์อีกด้วย 2) ไม่รับประทานผักที่มีกลิ่นฉุน 5 ชนิด ถาวร สิกขโกศล (2558) ได้กล่าวไว้ว่าเมืองไทยถือตามแบบพุทธศาสนาและปรับให้สอดคล้องกับผักในเมืองไทย คือ หอม กระเทียม กุยช่าย หอมปราง (หลักเกียว) และผักชี มหาหิงค์คนไทยไม่ใช่เป็นอาหารอยู่แล้ว การงดเว้นผัก 5 อย่างจึงเป็นการถือตามประเพณีนิยมที่ปฏิบัติกันมา 3) การไม่เบียดเบียนผู้อื่นและตนเอง 4) การงดเว้นบริโภคสารเสพติด ของมีเมาและบุหรี่ย 5) หากกินเจอย่างเคร่งครัดยังได้รักษาเบญจศีลหรือศีล 5 เป็นศีลหรือข้อห้ามในลำดับเบื้องต้นตามคำสอนของพุทธเจ้าศาสนาแห่งศาสนาพุทธ หากร่วมพิธีกรรมกินเจในสถานที่ทำพิธีกินเจช่วงเทศกาลกินเจควรแต่งกายด้วยชุดขาวเพื่อแสดงความสะอาดบริสุทธิ์ ส่วนคนที่ปฏิบัติอย่างเคร่งครัดกับการร่วมพิธีก็จะสวมชุดขาวจนครบตลอดจนจบเทศกาลกินเจ

จากข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์และการศึกษาภาคสนามพบว่า หลักการและปฏิบัติของการกินเจได้มีการปรับเปลี่ยนและแตกต่างกันไปในบางกลุ่มตามสภาพแวดล้อมและความเชื่อของผู้ปฏิบัติในแต่ละที่ นี่คือข้อมูลเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงบางประการในปัจจุบัน ได้แก่ 1) การกินหอยนางรม บางกลุ่มได้มีการอนุโลมให้กินหอยนางรม ซึ่งเป็นสัตว์ที่ไม่มีระบบประสาทที่ซับซ้อนและไม่รับรู้ความเจ็บปวดเช่นเดียวกับสัตว์อื่น ๆ กลุ่มเหล่านี้เห็นว่าหอยนางรมมีโปรตีนสูงและไม่ส่งผลกระทบต่อจิตใจและจิตวิญญาณในระดับเดียวกับการบริโภคเนื้อสัตว์อื่น 2) การกินไข่ที่ไม่มีเชื้อ บางกลุ่มที่กินเจอนุโลมให้บริโภคไข่ที่ไม่มีเชื้อ หรือไข่ที่ไม่ได้รับการผสมพันธุ์ ทำให้ไม่มีชีวิตใหม่เกิดขึ้นในไข่ นั้น ซึ่งมองว่าไม่ขัดต่อหลักการไม่เบียดเบียนสัตว์ และปัจจัยที่มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงอาจสรุปได้ดังนี้ 1) การปรับตัวตามวิถีชีวิตสมัยใหม่ วิถีชีวิตสมัยใหม่และการหาวัตถุดิบที่หลากหลายทำให้ผู้ปฏิบัติ การกินเจบางกลุ่มปรับตัวตามความสะดวกและความต้องการทางโภชนาการ 2) การตีความและการปรับปรุงตามสภาพแวดล้อม ความเชื่อและการตีความหลักการของการกินเจอาจแตกต่างกันไปในแต่ละชุมชนหรือวัด ทำให้มีการปรับปรุงหลักการเพื่อให้เข้ากับสภาพแวดล้อมและความต้องการของผู้ปฏิบัติ 3) ความต้องการทางโภชนาการ ความต้องการทางโภชนาการที่เพิ่มขึ้น โดยเฉพาะโปรตีน ทำให้บางกลุ่มอนุโลมให้บริโภคหอยนางรมและไข่ที่ไม่มีเชื้อ เพื่อให้ร่างกายได้รับสารอาหารที่จำเป็น

วัฒนธรรมการกินเจในสังคมไทยได้ผสมผสานความเชื่อทางศาสนาพุทธและศาสนาเต๋า ในวัด ศาลเจ้า และโรงเจหลายแห่งได้บูชาทั้งเทพในศาสนาเต๋ารวมกับนพราชาพุทธเจ้าด้วย โดยเฉพาะการเฉลิมฉลองเทศกาลกินเจในเดือนเก้าของประเทศไทยนอกจากพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว ยังมีการแสดงพื้นบ้าน เช่น การแสดงจ๊ว เซ็ดมังกร และสิงโต แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม ผสมผสานความเชื่อและประเพณีทางศาสนาที่แตกต่างกัน นำประสบการณ์ทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและเติมไปด้วยสีสันมาสู่ชุมชน การกินเจในสังคมไทยปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงและปรับตัวในบางกลุ่มเพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตสมัยใหม่และความต้องการทางโภชนาการ บางกลุ่มอนุโลมให้กินหอยนางรมและไข่ที่ไม่มีเชื้อ แต่ก็ยังมีข้อโต้แย้งจากผู้ปฏิบัติการกินเจอย่างเคร่งครัด อย่างไรก็ตามการรักษาความบริสุทธิ์และไม่เบียดเบียนยังคงเป็นหลักการสำคัญที่อยู่เบื้องหลังการกินเจ แม้ว่าจะมีการตีความและปรับปรุงตามความเหมาะสมในแต่ละกลุ่มและสถานการณ์

2. องค์การ องค์การในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง กลุ่มสังคมที่มีการจัดสภาพแวดล้อมการกินเจอย่างเป็นระเบียบและมีระบบ องค์การ หน่วยงาน หรือกลุ่มคนที่มีบทบาทสำคัญในการร่วมสืบสานและเผยแพร่วัฒนธรรมกินเจ รวมถึงการจัดงานเทศกาลกินเจ โดยหลักพอสรุปได้ดังนี้

2.1 คณะกรรมการบริหารของสถานจัดทำพิธีกรรมกินเจ เช่น วัด ศาลเจ้า และโรงเจ มีหน้าที่รับผิดชอบในการวางแผนและดำเนินการเฉลิมฉลอง รวมถึงพิธีทางศาสนาต่าง ๆ ให้เป็นศูนย์รวมของผู้กินเจ มีการวางแผนเรื่องงบประมาณและการจัดพิธีกรรมกินเจ เช่น วัดทิพยวารีวิหาร(กัมโล่วยี่) ศาลเจ้าโจวซือกง โรงเจบุญสมาคม ฯลฯ โดยแบ่งทีมงานภายในออกเป็นฝ่ายดูแลพิธีการ ฝ่ายดูแลเครื่องไหว้ ฝ่ายทำอาหาร เป็นต้น เพื่อช่วยกันดูแลและรับผิดชอบในความเรียบร้อยและให้งานกินเจเป็นไปอย่างมีระเบียบและถูกต้องตามประเพณี

2.2 สำนักงานเขต มีบทบาทสำคัญในการจัดงานกินเจ โดยมีการจัดประชุมการเตรียมความพร้อมและการจัดงานกินเจ จัดคำสั่งแต่งตั้งคณะกรรมการ จัดประชุมคณะกรรมการจัดงาน สืบหาสถานที่ที่เกี่ยวข้องในการจัดงาน ดำเนินการจัดงานตามวันและเวลาที่กำหนด และจัดทำฎีกาเบิกจ่ายเงินงบประมาณ

2.3 การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ได้บรรจุการจัดงานเทศกาลกินเจเข้าไปอยู่ในปฏิทินการท่องเที่ยวประจำปี เพื่อเป็นทางเลือกให้นักท่องเที่ยวได้เดินทางไปร่วมกิจกรรมกันมากขึ้นในเส้นทางที่ตนเองสะดวก (MGR Online, 2009) และทำให้เทศกาลกินเจขยายตัวเป็นธุรกิจสำคัญที่ทำรายได้ให้กับผู้ประกอบการและการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย (ททท.) ยังได้ร่วมมือกับภาคเอกชนในการส่งเสริมการท่องเที่ยวไทยผ่านวิธีการอื่น

2.4 กระทรวงวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรมมักจะมีการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ในช่วงเทศกาลกินเจ เช่น การแสดงทางวัฒนธรรม นิทรรศการ และการประกวดอาหารเจ เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนรู้จักและเข้าใจถึงความสำคัญของเทศกาลกินเจ การประชาสัมพันธ์เทศกาลกินเจ รวมถึงการใช้สื่อมวลชน สื่อออนไลน์ และสื่อสิ่งพิมพ์ การจัดทำคู่มือและแผนที่เกี่ยวกับสถานที่จัดกิจกรรมเทศกาลกินเจ รวมถึงการแนะนำร้านอาหารเจที่มีชื่อเสียงในพื้นที่ต่าง ๆ

2.5 สำนักอนามัย กระทรวงสาธารณสุข ควบคุมดูแลคุณภาพของอาหารเจ โดยร่วมมือจากสำนักงานเขตต่าง ๆ เพื่อให้ปฏิบัติในการตรวจเฝ้าระวังคุณภาพอาหารในช่วงเทศกาลเจเพื่อป้องกันการปนเปื้อนของสารเคมีในอาหาร ตรวจคุณภาพอาหารเจให้ถูกสุขลักษณะ และบริโภคอาหารเจอย่างถูกต้อง ปลอดภัย ปราศจากการปนเปื้อนเคมีและเชื้อโรคที่อาจเป็นอันตราย

2.6 ฝ่ายรักษาความปลอดภัยและจัดการจราจร ตำรวจและตำรวจจราจรมีหน้าที่ดูแลความปลอดภัยและการจราจรที่ราบรื่นในระหว่างการแข่งขัน ช่วยบริหารจัดการการสัญจรของผู้คน ยานพาหนะ และรักษาความสงบเรียบร้อย

2.7 กลุ่มประชาคม โดยทั่วไปแล้วกลุ่มประชาคมและชุมชนจะร่วมประสานงานและสนับสนุนการจัดงานกินเจของวัด ศาลเจ้า และโรงเจ เช่น จากการสัมภาษณ์กรรมการศาลเจ้าบ้านขุนตัว โรงเจไต้ฮงกง วัดบำเพ็ญจีนพรต ฯลฯ ได้ทราบว่า คนที่มาช่วยงานในช่วงเทศกาลกินเจส่วนใหญ่จะเป็นคนในชุมชนล้อมรอบบริเวณใกล้เคียง รongมาจะเป็นศาสนิกชนที่มาบริจาคทาน นอกจากนั้นยังมีกลุ่มรับจ้างให้ช่วยงานจากต่างจังหวัด ซึ่งการมีส่วนร่วมของกลุ่มประชาคมช่วยให้งานพิธีกรรม กิจกรรมบันเทิง และช่วยจัดเตรียมอาหารและบริการทำความสะอาด โดยความสามัคคีและร่วมแรงร่วมใจ

2.8 อุตสาหกรรมการจัดเลี้ยง ในช่วงเทศกาลกินเจ อาหารเจเป็นอาหารหลัก ดังนั้นอุตสาหกรรมการจัดเลี้ยงจึงมีบทบาทสำคัญ ผู้จัดเลี้ยง ร้านอาหาร และผู้ขายในตลาดนำเสนอาหารเจที่หลากหลายรวมถึงอาหารจานหลัก ขนมหวาน ของกินเล่น เครื่องดื่ม ฯลฯ เพื่อตอบสนองความต้องการด้านอาหารและให้อำนวยความสะดวกในการหาซื้ออาหารเจของผู้ศรัทธาและนักท่องเที่ยว

2.9 สื่อมวลชน การเสนอข่าวเกี่ยวกับเทศกาลกินเจ การประชาสัมพันธ์เรื่องวันเวลา สถานที่ที่จะจัดงาน เผยแพร่ให้ประชาชนทั่วไปได้ทราบถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นจริง รวมถึงทุกเรื่องที่เกี่ยวข้องกับเทศกาลกินเจผ่านสื่อต่างๆ โดยเฉพาะสื่อทางอินเทอร์เน็ต เช่น ข่าวออนไลน์ ธุรกิจออนไลน์ และหน้าเพจต่าง ๆ ช่วยให้ข่าวเกี่ยวกับการกินเจได้รับการเผยแพร่อย่างมีประสิทธิภาพ

2.10 กลุ่มชนอื่น ๆ กลุ่มคนที่กินเจหรือผู้ร่วมงานเทศกาลกินเจ ก็มีบทบาทในการเผยแพร่องค์ความรู้ที่เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมกินเจ สามารถสังเกตได้อย่างชัดว่า คนรุ่นใหม่ในยุคดิจิทัลนิยมสร้างบทความ วิดีโอ หรือบล็อกเกี่ยวกับการกินเจ การแชร์ประสบการณ์ส่วนตัวเกี่ยวกับการกินเจ และการแบ่งปันสูตรอาหารเจผ่านเว็บไซต์และโซเชียลมีเดีย เช่น Facebook, YouTube, Instagram และ TikTok เพื่อให้ข้อมูลและความรู้เข้าถึงผู้คนได้ง่ายและกว้างขวาง

จากข้อความดังกล่าวเห็นได้ว่า แต่ละองค์การมีบทบาทสำคัญในการจัดงานเทศกาลกินเจและรับประกันความสำเร็จและการดำเนินงานเฉลิมฉลองที่ราบรื่น ได้มีส่วนร่วมในการเผยแพร่และถ่ายทอดวัฒนธรรมกินเจในสังคมไทยจากรุ่นสู่รุ่น โดยเฉพาะยุคปัจจุบัน การเข้ามาของเทคโนโลยีเป็นแรงผลักดันสำคัญให้วัฒนธรรมกินเจนี้ได้รับการเผยแพร่อย่างกว้างขวางและสืบทอดอย่างต่อเนื่อง

3. องค์พิธีการ องค์พิธีการในการวิจัยครั้งนี้ หมายถึง รูปแบบของพิธีกรรมต่าง ๆ ที่ได้แสดงออกในการกินเจ รวมถึงพิธีการของทั้งสองลักษณะใหญ่ของการกินเจในประเทศไทย คือ การกินเจแบบทั่วไปและการกินเจในช่วงเทศกาลกินเจ ดังนี้

3.1 การกินเจแบบทั่วไป คือ การกินเจในระหว่างช่วงเวลาใดช่วงเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจกินเป็นกิจวัตรหรือตลอดชีพหรือเจาะจงเลือกเฉพาะวันใดวันหนึ่งก็ได้ เช่น ทุกวันขึ้น 1 ค่ำและ 15 ค่ำ (วันพระจีน) หรือวันที่ลงท้ายด้วย 3, 5 และ 9 ของปฏิทินจีนเป็นต้น การกินเจในลักษณะนี้จึงเป็นไปตามความเชื่อและการกำหนดของผู้กินเจเป็นสำคัญ ถือเป็นปฏิบัติส่วนตัวอาจคล้ายกับการปฏิบัติจุดดวงตราทางศาสนาพุทธ การวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษากลุ่มเป้าหมายผู้กินเจเป็นกิจวัตรหรือตลอดชีพ พบว่าไม่มีพิธีการหรือพิธีกรรมในการกินเจเป็นกิจวัตรหรือตลอดชีพ ซึ่งแตกต่างกับการกินเจในช่วงเทศกาลกินเจ แต่มักจะปฏิบัติตนให้อยู่ในความบริสุทธิ์ สะอาดทั้งกาย วาจา ใจ ผู้กินเจเป็นกิจวัตรหรือตลอดชีพที่เข้มงวดยังได้ถือศีล 5 ซึ่งไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่โกหก และไม่ดื่มเครื่องดองของมึนเมา

3.2 การกินเจในช่วงเทศกาลกินเจ หมายถึงการกินเจในช่วงวันขึ้น 1 ค่ำถึงขึ้น 9 ค่ำเดือน 9 ตามจันทรคติจีนหรือเรียกว่า “เก่างวยเจ” (九月斋) แปลว่า การกินเจเดือน 9 ในช่วงเวลานี้สาธุชนทั้งหลายจะพร้อมใจกันสมาทานศีลงดรับประทานเนื้อสัตว์และผักที่มีกลิ่นฉุน 5 ชนิด นุ่งห่มชุดขาวเพื่อเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ปฏิบัติธรรม และทำบุญสร้างกุศล พิธีกรรมในเทศกาลกินเจที่จัดขึ้นในวัดจีน ศาลเจ้า และโรงเจมีวัตถุประสงค์เพื่อถือศีลสร้างกุศล พิธีกรรมในช่วงเทศกาลกินเจนี้ได้ผสมผสานความเชื่อทางศาสนาพุทธมหายานและศาสนาเต๋าเข้าด้วยกัน โดยทั่วไปอาจสามารถแบ่งออกเป็นพิธีกรรมสำคัญหรือพิธีกรรมใหญ่ พิธีกรรมประจำวันหรือพิธีกรรมเล็ก สรุปได้ดังนี้

ตาราง 1

พิธีกรรมที่ได้รับการจัดขึ้นในสถานที่สำคัญที่จัดพิธีกินเจ

สถานที่สำคัญที่จัดพิธีกินเจ	พิธีกรรมสำคัญหรือพิธีกรรมใหญ่	พิธีกรรมประจำวันหรือพิธีกรรมเล็ก
วัด		
วัดทิพย์วารีวิหาร	- พิธีอัญเชิญพระนราราชพทุธะ(เซียแก่)	- ทำวัตรเช้า
วัดมังกรกมลาวาส	- พิธีบูชาดาวฤกษ์นพเคราะห์ เสริมดวงชะตา(จิ้งแข)	- ถวายพุทธบูชา
วัดบำเพ็ญจีนพรต	- พิธีลอยกระทง(ปั้งจู้เต้ง) ปลอยสัตว์ (ปั้งแข)	- สวดวิชัยขมากรรมสูตร
วัดโพธิ์แมนคุณาราม	- พิธีถวายบูชาเทพธรรมบาลโพธิสัตว์ (กังจูเทียน)	- ทำวัตรเย็น
	- พิธีโยคเปตรพลีอุทิศ ทั้งกระจาด (ปั้งเอี่ยมเข้า)	- สวดพระพุทธรณ์ เวียนเทียน
	- พิธีส่งเสด็จพระนราราชพทุธะ (เซียแก่)	
ศาลเจ้าและโรงเจ	- พิธีอัญเชิญองค์ก๊วฮ้วงฮุกโจ้ว(เซียแก่)	- พิธีการขอพรปวงเซียง
ศาลเจ้าโจวซือกง	- พิธีอภัยทาน (ตัวแจ๊ค)	- พิธีถวายพระพรองค์เอี้ยงเทียน
ศาลเจ้าเกียนอันเก้ง	- พิธีลอยกระทง(ปั้งจู้เต้ง)	- เสี่ยงตี่(ตัวเหล้าเอี้ยง)
โรงเจบุญสมามคม	- พิธีทั้งกระจาด(เซียโกว)	- พิธีกรรมอื่นๆ
โรงเจเซียงเซ่งตั่ว	- พิธีถวายเครื่องทรงองค์ฮุกโจ้ว	
โรงเจชินเฮงตั่ว	- พิธีส่งเสด็จองค์ก๊วฮ้วงฮุกโจ้ว(เซียแก่)	

สถานที่สำคัญที่จัดพิธีกินเจ	พิธีกรรมสำคัญหรือพิธีกรรมใหญ่	พิธีกรรมประจำวันหรือพิธีกรรมเล็ก
โรงเจบ้านขุนตัว		
โรงเจใต้ฮ่องกง		

หมายเหตุ เนื่องจากพิธีกรรมกินเจในศาลเจ้าและโรงเจโดยทั่วไปมีลักษณะคล้ายกัน ผู้วิจัยจึงจัดให้ศาลเจ้าและโรงเจอยู่ในหมวดหมู่เดียวกัน

จะเห็นได้ว่า พิธีกรรมสำคัญหรือพิธีกรรมใหญ่บางพิธีกรรมที่ได้รับจัดขึ้นในวัด ศาลเจ้า และโรงเจที่มีลักษณะคล้ายกัน ได้แก่ **พิธีอัญเชิญพระนารายณ์พราหมณ์ (กั้วฮ้วงฮุกโจ้ว)** จัดขึ้นในวันสุดท้ายเดือน 8 ของตามจันทรคติจีน เพื่ออัญเชิญองค์กั้วฮ้วงฮุกโจ้วมาเป็นประธานในพิธีกินเจ **พิธีลอยกระทง** เป็นพิธีเพื่ออุทิศกุศลแก่วิญญาณภูตทางน้ำ และถือว่เป็นการบอกกล่าวให้บรรดาวิญญาณให้มารับส่วนกุศลในพิธีทั้งกระจาดในวันรุ่งขึ้น **พิธีทิ้งกระจาด** เรียกว่า “ซีโกว” เป็นการโปรยทานเพื่อบริจาคทานให้แก่วิญญาณไร้ญาติ รวมทั้งบริจาคสิ่งของเป็นทานแก่คนยากคนจน **พิธีส่งเสด็จพระนารายณ์พราหมณ์ (กั้วฮ้วงฮุกโจ้ว)** จัดขึ้นในวันขึ้น 10 ค่ำ เป็นวันสุดท้ายของเทศกาลกินเจ โดยพระสงฆ์จะเจริญพระพุทธมนต์ และนำเครื่องกระต๊อและกระถางธูปถว้ลงในแม่น้ำเพื่อเป็นการส่งกั้วฮ้วงฮุกโจ้วกลับสู่สวรรค์ ดับตะเกียง 9 ดวง นับเป็นการสิ้นสุดของเทศกาลกินเจ

อย่างไรก็ตาม การจัดพิธีกรรมต่าง ๆ ช่วงเทศกาลกินเจในวัด ศาลเจ้า และโรงเจอาจมีความแตกต่างกันไปในลำดับการจัดพิธีกรรมหรือรูปแบบพิธีกรรม แม้พิธีกรรมบางพิธีอาจมีลักษณะคล้ายกันแต่จะเรียกแตกต่างกันระหว่างศาสนาพุทธมหายานกับศาสนาเต๋า นอกจากนี้ เทพเจ้าหรือพระพุทธรูปที่บูชาของแต่ละวัดหรือศาลเจ้า อาจมีความแตกต่างกันก็จะส่งผลให้พิธีกรรมแตกต่างกัน เช่น โรงเจบุญสมาคมมีการประดิษฐานและบูชาองค์เต๋าย้อและองค์กั้วฮ้วงฮุกโจ้วอยู่แล้วซึ่งเป็นเทพเจ้าสำคัญในเทศกาลกินเจ ดังนั้นรูปแบบของพิธีกรรมอัญเชิญองค์เทพกั้วฮ้วงฮุกโจ้วจะแตกต่างกับที่อื่น

4. องค์วัตถุ หมายถึง วัฒนธรรมทางวัตถุที่เกี่ยวกับการกินเจต่าง ๆ ที่มนุษย์ได้สร้างสรรค์ขึ้น เช่น สถานที่ที่เป็นจุดรวมของการกินเจและการจัดพิธีกรรมกินเจต่าง ๆ อาหารเจ และสัญลักษณ์ที่สำคัญในวัฒนธรรมกินเจ ดังนี้

4.1 สถานที่สำคัญที่เป็นจุดรวมของการกินเจและการจัดพิธีกรรมกินเจ ตามชื่อและลักษณะของสถานที่สำคัญในวัฒนธรรมการกินเจ การวิจัยครั้งนี้จึงได้จำแนกสถานที่กินเจเป็นสามประเภท ได้แก่ วัด ศาลเจ้า และโรงเจ ดังนี้

1) **วัด** ในงานวิจัยนี้ หมายถึง เป็นโครงสร้างประเภทหนึ่งที่ใช้เป็นสถานที่สักการะของพุทธศาสนาฝ่ายมหายาน เป็นวัดในสังกัดคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย ดังนี้

วัดมังกรกมลาวาสหรือวัดเล่งเน่ยยี่ ตั้งอยู่บนถนนเจริญกรุงระหว่างซอยเจริญกรุง 19 และ 21 ในเขตป้อมปราบศัตรูพ่าย กรุงเทพมหานคร ชื่อวัดอย่างเป็นทางการคือ “วัดมังกรกมลาวาส” พระราชทานจากพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 5 วัดแห่งนี้ ก่อตั้งเมื่อปี พ.ศ. 2414 มีลักษณะสถาปัตยกรรมเป็นแบบทางจีนตอนใต้ของสกุลช่างแต้จิ๋ว พระประธานของวัด คือ พระโคตมพุทธเจ้า พระอมิตาภพุทธะ พระโฆษคุรุพุทธะ ทั้งหมด 3 องค์ หรือ “ซำป้อฮุกโจ้ว”

วัดโพธิ์แมนคุณาราม (โพมั่งป้ออิงยี่) ตั้งอยู่ที่เขตลาดกระบัง กรุงเทพมหานคร ก่อสร้างเมื่อปี พ.ศ. 2502 ก่อสร้างด้วยสถาปัตยกรรมแบบไทย-จีน-ทิเบต พระประธานของวัด คือ พระพุทธรูปโพธิคุณ วัดแห่งนี้ เป็นศูนย์กลางการปกครองคณะสงฆ์จีนนิกายแห่งประเทศไทย และศูนย์กลางการเผยแผ่หลักธรรมคำสอน ของศาสนาพุทธนิกายมหายานและวัชรยานอีกทั้งเป็นแหล่งข้อมูลพุทธศาสนาฝ่ายมหายานของประเทศไทย

วัดทิพยวารีวิหาร ตั้งอยู่ที่เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร สร้างในสมัยกรุงธนบุรี เป็น สถาปัตยกรรมแบบจีน พระประธาน 3 องค์ ได้แก่ พระศากยมุนี พระโฆษชัยคุรุ และ พระอมิตาภะ

วัดบำเพ็ญจินพรต ตั้งอยู่ที่เขตสัมพันธวงศ์ กรุงเทพมหานคร พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้า เจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 พระราชทานนามวัดว่า “วัดบำเพ็ญจินพรต” กล่าวกันว่าสร้างโดยชาวจีนในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ สถาปัตยกรรมตามแบบช่างจีนแต่จิ๋ว พระประธาน 3 องค์ คือพระศากยมุนีพุทธเจ้า พระอมิตาภะ พุทธเจ้า และพระโฆษชัยคุรุพุทธเจ้า

2) ศาลเจ้า ศาลเจ้าในงานวิจัยนี้หมายถึงศาสนสถานที่ยุซาเหล่าเทพเซียน บรรพบุรุษ และให้สาธุชน กราบไหว้ขอพร มีความแตกต่างที่ว่าศาลเจ้าจะไม่มีพระประจำอยู่

ศาลเจ้าโจวซือกง เป็นศาลเจ้าเก่าแก่ของชาวจีนฮกเกี้ยน ตั้งอยู่ที่ตลาดน้อย กรุงเทพมหานคร ก่อสร้างในปี พ.ศ.2347 ลักษณะทางสถาปัตยกรรมของศาลเจ้าแห่งนี้ เป็นแบบปลายราชวงศ์ชิง ในศาลเจ้า มีประดิษฐานเทพเจ้าโจวซือกงและเทพเจ้าองค์อื่น ๆ ที่ชาวจีนให้ความเคารพนับถือ

ศาลเจ้าไต้ฮงกง ตั้งอยู่ถนนพลับพลาชัย กรุงเทพมหานคร ก่อสร้างขึ้นระหว่างปี พ.ศ. 2452-2461 ตามแบบสถาปัตยกรรมจีนตอนใต้ เป็นศาลเจ้าประดิษฐานรูปจำลององค์ หลวงปู่ไต้ฮงกงซึ่งผู้เปรียบเสมือนนักบุญแห่งผู้ยากไร้และศพไร้ญาติ

ศาลเจ้าเกียนอันเกง หรือ ศาลเจ้าแม่กวนอิม ตั้งอยู่ที่เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร สร้างใหม่จนแล้วเสร็จในปี พ.ศ. 2391 การสร้างเป็นไปตามแบบศิลปะฮกเกี้ยน ศาลเจ้าแห่งนี้มีเจ้าแม่กวนอิมเป็นองค์ประธานหลัก

3) โรงเจ ตามที่พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔ โรงเจ มีความหมายว่า โรงอาหารที่มีแต่อาหารเจ ตามปกติสำหรับคนจีนที่ถือศีล กินอยู่โดยไม่เสียเงิน เป็นแหล่งกำเนิดวิถีของอาหารเจตามหลักการที่ถูกต้องตามข้อมูลทางประวัติศาสตร์

โรงเจบุญสมาคม เดิมชื่อ “ศาลเจ้าตรอกไกร” ตั้งอยู่ที่ย่านเยาวราช สร้างขึ้นมาตั้งแต่สมัย รัชกาลที่ 5 การสร้างเป็นไปตามแบบศิลปะจีนตอนใต้ของชาวจีนฮกเกี้ยนและชาวแต้จิ๋ว เดิมสร้างขึ้นเป็นศาลเจ้าแบบศาสนาเต๋า ต่อมาภายหลังสภาพเป็นโรงเจ มีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำโรงเจ ก็คือ “กิวอึ้งฮุกโจ้ว”

โรงเจเซียงเซ่งตั้ว ตั้งอยู่ที่เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร มีอายุมากกว่า 100 ปี และการสร้างเป็นไปตามสถาปัตยกรรมจีนดั้งเดิม ก่อตั้งโดยชาวจีนจากมณฑลกว่างตุง ภายในโรงเจประดิษฐานพระโพธิสัตว์ กวนอิม องค์เทวาจารย์ทุกพระองค์ และสิ่งศักดิ์สิทธิ์อื่น ๆ

โรงเจชินเฮงตั้ว ตั้งอยู่ตรงถนนโมตรีจิตร กรุงเทพมหานคร มีอายุกว่า 100 ปี การสร้างเป็นไปตามแบบจีนแต้จิ๋ว ภายในโรงเจประดิษฐานพระแม่เจ้าแห่งดวงดาว (เต้าบ้อ) และเทพเจ้า 9 พระองค์ (กิวอึ้งฮุกโจ้ว) ซึ่งเป็นเทพประธานของงานเทศกาลกินเจ

โรงเจบ้านขุนตัว ตั้งอยู่ที่เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร มีอายุมากกว่า 100 ปี การสร้างเป็นไปตามแบบศิลปะจีนตอนใต้ของชาวฮกเกี้ยน ศาลเจ้าบ้านขุนตัวเป็นที่เคารพสักการะองค์กั๋วอ้วงฮุกโจ้ว

วัด ศาลเจ้า และโรงเจเป็นวัฒนธรรมทางวัตถุที่ได้รับสร้างขึ้นโดยชาวจีนในสังคมไทย เป็นศูนย์กลางของการจัดกิจกรรมวัฒนธรรมและศาสนาที่ช่วยในการสืบสานประเพณีและความเชื่อของชาวจีน สร้างโอกาสให้แก่ชุมชนจีนและชุมชนท้องถิ่นมารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ในเรื่องของวัฒนธรรมและศาสนา ส่งเสริมสัมพันธ์และความเข้าใจระหว่างวัฒนธรรมในชุมชน

4.2 อาหารเจ การปรุงแต่งอาหารเจจะต้องไม่มีส่วนผสมของสัตว์เจือปนและจะใช้เครื่องมือหรืออุปกรณ์ปรุงอาหารเจโดยเฉพาะ เมนูอาหารเจในสังคมไทยยุคปัจจุบันมีความหลากหลาย ซึ่งรวมถึงอาหารจานหลัก เครื่องปรุงรส เครื่องดื่ม และของหวาน โดยมีลักษณะดังนี้

1) อาหารจานหลัก มักใช้วัตถุดิบจากพืช ผลิตภัณฑ์ข้าว และโปรตีนเกษตร เช่น ผัดไทยเจ ผัดผักเจ แกงเขียวหวานเจ แกงจืดเต้าหู้เจ เต้าหู้ผัดพริกเจ เป็นต้น

2) เครื่องปรุงรส มีการใช้สมุนไพรและเครื่องเทศที่ไม่มีส่วนผสมของสัตว์ เพื่อเพิ่มรสและกลิ่นให้กับอาหารและสร้างความอร่อยและสมดุลทางโภชนาการ เช่น ซอสหมักเห็ด ซอสเห็ดหอม เป็นต้น

3) เครื่องดื่ม มีการนำเอาส่วนผสมที่ไม่ใช่สิ่งของจากสิ่งมีชีวิตในการทำเครื่องดื่ม เช่น ชาเจ กาแฟเจ และน้ำผลไม้สด

4) ของหวาน มีการนำเอาวัตถุดิบที่เป็นพืชและไม่ใช้ส่วนผสมที่มีชีวิตในการทำของหวาน ไม่ใช้นมหรือผลิตภัณฑ์จากสัตว์

นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนารายการอาหารเจใหม่ ๆ ให้ตอบสนองความต้องการของผู้บริโภคในสังคมไทยในปัจจุบัน ซึ่งมีการนำเอาเทคโนโลยีและวัตถุดิบใหม่ ๆ มาใช้ในการปรุงอาหารเจ เช่น การใช้โปรตีนเกษตร หมักเป็นเนื้อสัตว์เทียมเพื่อเพิ่มความน่าสนใจและความอร่อยให้กับอาหารเจในปัจจุบัน ทั้งนี้ยังมีอาหารมงคลในเทศกาลกินเจที่ผู้ร่วมกินเจนิยมรับประทาน ซึ่งมีความหมายอันสิริมงคล ดังเช่น

ตาราง 2

อาหารมงคลในเทศกาลกินเจ

ชื่ออาหาร	ความเชื่อ	คุณประโยชน์
ดอกไม้เงิน	ทำให้มีจิตใจสดชื่นแจ่มใสอยู่เสมอ	ทำให้มีจิตใจสดชื่นแจ่มใสอยู่เสมอคุณประโยชน์ ช่วยบำรุงโลหิต เสริมกระดูกให้แข็งแรง ปรับฮอร์โมนและบำรุงจิตใจให้สดชื่นอยู่เสมอ
เกาลัด	มีเงินทองและความมั่งคั่ง	บำรุงอวัยวะภายในร่างกาย ช่วยให้ขับถ่ายปกติ และช่วยในการฟอกเลือด เหมาะกับผู้สูงอายุ
เต้าหู้	ด้านความสุขและความร่ำรวย	เนื่องด้วยเต้าหู้มีเส้นใยจึงช่วยในเรื่องของการป้องกันท้องผูก และเสริมในเรื่องของแคลเซียม
เห็ดหอม	สุขสมหวังในทุกสิ่งที่ปรารถนา	ช่วยกระตุ้นให้เลือดลมไหลเวียนดีและลดคอเลสเตอรอลในเส้นเลือดได้

ชื่ออาหาร	ความเชื่อ	คุณประโยชน์
ผักกวางตุ้ง	ความก้าวหน้าและความเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป	ผักใบเขียวที่ให้อาหารสูง ช่วยสร้างภูมิคุ้มกันภายในร่างกาย และป้องกันกระดูกพรุน
พุทราจีน	เสริมความมั่นคง ร่ำรวยไปด้วยเงินทอง	ช่วยในเรื่องการนอน ทำให้ออนหลับสบายขึ้นและช่วยในการบำรุงโลหิตให้ไหลเวียนดีขึ้น
เม็ดแปะก๊วย	ความรักที่แน่นแฟ้นและเหนียวแน่น	เป็นยาอายุวัฒนะที่ช่วยบำรุงสมอง บำรุงปอดและขับเสมหะ
หมีสำ	อายุยืนยาว และความผูกพันในครอบครัว	-

อาหารเจของไทยในยุคปัจจุบัน มักมีความหลากหลาย มีทั้งสูตรอาหารเจตามประเพณีและสูตรอาหารนานาชาติ และรสชาติอร่อย นอกจากมีอาหารเจที่ปรุงจากพืชผักแล้ว ยังนำเอาเทคโนโลยีและวัตถุดิบใหม่ในการปรุงอาหารเจ อย่างไรก็ตามอาหารที่มีความหมายมงคลและมีคุณประโยชน์ยังได้รับความนิยมจากผู้ร่วมกินเจในเทศกาลกินเจ

4.3 สัญลักษณ์สำคัญ สัญลักษณ์ในเทศกาลกินเจมีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีบทบาทสำคัญด้านการสื่อถึงความหมาย ดังนี้

1) **ธงเจ** ธงเจในเทศกาลกินเจจะมีอักษรจีนสีแดง บนพื้นสีเหลือง ซึ่งอักษรจีนนั้นคือ 齋/齋 อ่านว่า **ใจ หรือ เจ** มีความหมายว่า “การสักการบูชา บริบูรณ์ด้วย กาย วาจา ใจ” หรือ “การไม่มีของคาว” จึงทำให้ผู้ที่ถือศีลในเทศกาลนี้งดเว้นจากการรับประทานเนื้อสัตว์ ผลิตภัณฑ์ต่าง ๆ ที่มาจากสัตว์ และ ผักที่มีกลิ่นฉุน ในช่วงเทศกาลกินเจ จะปักธงเหลืองที่มีอักษรภาษาจีน 齋 หรือคำว่า เจ โดยอักษรต้องเป็นสีแดง การใช้ 2 สีนี้คือ **สีแดง** เป็นสีมงคลของชาวจีน สีแห่งความโชคดี ความสุข และ พลัง **สีเหลือง** แต่เดิมสีเหลืองสำหรับชาวจีนใช้กับจักรพรรดิจีนและทางศาสนา และยังเป็นสีแห่งความมงคล ความเป็นปึกแผ่น เจริญมั่นคง จึงถูกใช้ในเทศกาลถือศีลกินเจ เพื่อเสริมความเป็นสิริมงคลให้แก่ผู้ที่ตั้งใจสร้างกุศล บำเพ็ญตนให้บริสุทธิ์อยู่ในศีลและธรรม จึงเป็นสัญลักษณ์ของเทศกาลถือศีลกินเจ ถ้ามีสัญลักษณ์นี้ ผู้ที่ถือศีลก็สามารถรับประทานได้อย่างสบายใจ ธงเจนอกจากจะเป็นสัญลักษณ์ของอาหารเจแล้ว ยังเป็นสิ่งเตือนใจและเตือนสติให้ผู้กินเจ ให้ปฏิบัติธรรมรักษาศีลตลอดช่วงเทศกาลกินเจ

2) **ชุดขาว** เป็นสัญลักษณ์เด่นของเทศกาลกินเจ ที่มาของการใส่ชุดขาวในเทศกาลกินเจ แท้จริงแล้วการแต่งกายชุดขาวในเทศกาลกินเจเป็นชุดไว้ทุกข์ อันสืบเนื่องมาจากการตำนานการใส่ชุดไว้ทุกข์ให้เจ้าชายปิง กษัตริย์องค์สุดท้ายของราชวงศ์ซ่ง โดยอาจารย์เลียง เสถียรสุต เป็นผู้เสนอความคิดนี้เป็นคนแรกในหนังสือประวัติวัฒนธรรมจีน (ถาวร สิกขโกศล, 2558) แต่ปัจจุบันคนส่วนใหญ่จะเข้าใจว่าชุดสีขาวเป็นชุดที่แสดงถึงความบริสุทธิ์สะอาด

สีขาวเป็นสัญลักษณ์ของความบริสุทธิ์ทั้งทางร่างกายและจิตใจ การสวมชุดขาวช่วยให้ผู้เข้าร่วมพิธีระลึกถึงการปฏิบัติตนตามหลักการของการกินเจ ซึ่งเน้นการละเว้นจากการเบียดเบียนสัตว์และการชำระจิตใจให้บริสุทธิ์ จากการศึกษาภาคสนาม พบว่า ช่วงเทศกาลกินเจ ผู้คนที่ต้องการร่วมพิธีกรรมจำเป็นต้องสวมชุดขาวหรืออาจมีเขตห้ามมิให้ผู้ที่ไม่ได้สวมชุดขาวเข้าไป เช่น วัดทิพยวารีวิหาร วัดบำเพ็ญจินพรต วัดโพธิ์แมนคุณาราม

โรงเจชินเฮงตัว ฯลฯ จะห้ามผู้ที่ไม่ได้สวมชุดขาวเข้าไปในเขตที่ทำพิธีกรรม โรงเจบ้านขุนตัวจะห้ามผู้ที่ไม่ได้สวมชุดขาวเข้าไปในเขตที่ทำพิธีกรรมแล้วยังห้ามเข้าไปในโรงทานด้วย (ดังแสดงในภาพที่ 1) การที่วัด ศาลเจ้า และโรงเจไม่อนุญาตให้ผู้ที่ไม่สวมชุดขาวเข้าร่วมพิธีกินเจ เป็นการปฏิบัติเพื่อรักษาความบริสุทธิ์ ความเคารพ และความเป็นระเบียบเรียบร้อยในการประกอบพิธีกรรม

ภาพที่ 1 โรงทานของโรงเจบ้านขุนตัว

ที่มา : ถ่ายภาพโดย Yongmei Zhao, 2566

3) โคมเหล็องเจ โคมเหล็องเจเป็นสัญลักษณ์ที่มีความสำคัญในเทศกาลกินเจ สื่อถึงความบริสุทธิ์ ความเป็นมงคล และการปฏิบัติตามหลักการของการละเว้นจากการบริโภคเนื้อสัตว์ โคมเหล็องซึ่งหมายถึง ศาสนา ผู้ทรงศีล เพื่อนำโชคลาภและความเป็นสิริมงคล อักษรจีน 齋 (อ่านว่า ไจ) บนโคมไฟ หมายถึง การสักการบูชาด้วยความบริสุทธิ์ อิ่มบุญ อิ่มใจ พร้อมอักษรจีนบนโคม 九皇勝會 (อ่านว่า จิวฮวงเซ่งฮ่วย) เพื่อแสดงว่าเข้าสู่เทศกาลถือศีลกินเจแล้ว

4) ของไหว้ในพิธีกรรม ประกอบด้วย

ผลไม้มงคล ซึ่งมีหลากหลายอย่าง ผลไม้ที่นิยมเลือกนำมาไหว้ในเทศกาลกินเจ รวมถึง **1. กล้วยหอม** โดยมีความเชื่อว่ากล้วยหอมเป็น ผลไม้แห่งความมั่งมี เพราะกล้วยมีลักษณะเป็นหวี จึงสื่อความหมายมงคลเกี่ยวกับความเจริญงอกงาม มีลูกหลานเต็มบ้าน และกวักโชคลาภเข้าหาตัว **2. ส้ม** มีความหมายว่า ความโชคดี มั่งมีศรีสุข และมีโชคลาภ ส้มจึงเป็นผลไม้มงคลที่เป็นสัญลักษณ์ของความร่ำรวยเงินทอง **3. สาลี่** ให้เน้นที่สาลี่ทอง เป็นผลไม้มงคลที่เชื่อกันจะทำให้พบเจอเรื่องดี ๆ และมีโชคลาภ มีเงินทองไหลมาเทมาดั่งสีทอง **4. แอปเปิ้ลแดง** มีความเชื่อว่าแอปเปิ้ลแดงเป็นผลไม้ที่ช่วยปิดเป่าโรคร้ายต่าง ๆ ออกไป เสริมให้สุขภาพแข็งแรง ปราศจากโรคร้ายไข้เจ็บ และมีการเป็นอยู่ที่สงบสุข **5. แก้วมังกร** มีความหมายถึงความอุดมสมบูรณ์และการนำโชคลาภมาสู่ตัวคนไหว้และครอบครัว **6. องุ่นแดง** โดยองุ่นเป็นผลไม้ที่มีความหมายมงคล มีความเชื่อว่าองุ่นเป็นผลไม้แห่งความงอกงาม **7. สับปะรด** เป็นผลไม้แห่งความโชคดีตามความเชื่อของชาวจีน สื่อความหมายว่า เรียกความโชคดีเข้าหาตัว **8. ทับทิม** เป็นผลไม้มงคลที่นิยมใช้ไหว้เพื่อเสริมความเฮง ร่ำรวย มีโชคลาภ และประสบความสำเร็จในเรื่องต่างๆ พร้อมเสริมสิริมงคลให้ครอบครัวอบอุ่นแน่นแฟ้นไม่มีความขัดแย้งกัน และ **9. ลูกพลับ** เป็นผลไม้ที่มีความหมายมงคลว่าจิตใจเข้มแข็ง ผ่านพ้นอุปสรรคไปได้ในด้านของการเงิน จะทำให้การเงินราบรื่นขึ้น และช่วยส่งเสริมพลังให้มีสติปัญญาและแรงใจในการแก้ไขปัญหาให้คลี่คลายไปในทิศทางที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังมีผลไม้ที่มีความหมายแฝงไปด้วยความหมายดีที่เปรียบเสมือนคำอวยพร อีกหลายอย่าง เช่น ส้มโอ มีความหมายว่า มีอีกและเพิ่มพูน ฝรั่งมีความหมายว่าให้ลูกอยู่ในกรอบประเพณี เชื้อฟุ้ง เป็นต้น

เจฉ่าย 5 อย่าง ประกอบไปด้วย ดอกไม้จีน (จำฉ่าย) เห็ดหอม ฟองเต้าหู้ เห็ดหูหนูดำ วุ้นเส้น เป็นของมงคลที่ใช้สำหรับไหว้เทพเจ้าในเทศกาลกินเจ เพื่อเป็นสิริมงคลและเปิดรับโชคลาภ นอกจากนี้เทียนแดงเป็นสัญลักษณ์ของความรุ่งเรือง ซาลาเปาชีว่ท้อ หมายถึง การมีอายุยืนยาว เป็นต้น กระจาดสำหรับไหว้เจ้า ไหว้เทพยดาฟ้าดิน

กระจาด และรูปเทียนสำหรับไหว้เจ้า 1. เทียงเถ่าจี หรือ จี้จู้ย มีความหมายว่า โชคดี ใช้สำหรับไหว้เจ้าที่ ไหว้เทพยดาฟ้าดิน และองค์เทพเจ้าต่างๆทุกพระองค์ 2. กิมจั้งเต้า ใช้สำหรับไหว้เจ้าที่ ไหว้เทพยดาฟ้าดิน 3. เต้าบ้อเพ้า เต้าบ้อเพ้า คือ ชุดของเทพเจ้า คล้ายกับที่คนไทยถวายผ้าห่มพระพุทธรูป มีการทำของเจ้าหลายองค์ เช่น ชุดของเจ้าแม่กวนอิม เจ้าแม่ทับทิม พระพุทธ 4. กิมจั่ว หรือ กิมจั้งจั่ว หมายถึงกระจาดเงิน กระจาดทอง 5. กิมฮวย เป็นการไหว้เพื่อขอพรจากเทพทุกพระองค์ ในเรื่องยศถาบรรดาศักดิ์จะไหว้คู่กับอั่งตั่ว 6. ตัวกิม ใช้ไหว้เจ้าที่ ขอเรื่องความสุข การงานเจริญรุ่งเรืองที่ญาติสนิท

เครื่องไหว้อื่น ๆ นอกจากของไหว้สำคัญที่กล่าวมาข้างต้นแล้วยังมีการเซ่นเทียนแดงและรูป จัดข้าว น้ำชา ขนมมงคล ลูกอม หรือบ๊วย ดอกไม้ เช่น ดอกเบญจมาศ ดอกบัวขาว หรืออาจจะเป็นดอกไม้ประดิษฐ์ที่สวยงาม กระจาดจุดกำยาน และกระจาดทอง หรือประทัด

ของไหว้ในพิธีกรรมกินเจมีความแตกต่างกันไปตามวัด ศาลเจ้า และโรงเจ ขึ้นอยู่กับประเพณีท้องถิ่น ความเชื่อของชุมชนนั้น ๆ และสภาพแวดล้อม เช่น ของไหว้ในพิธีส่งเจ้าของวัดทิพยวารีวิหาร และของไหว้ในพิธีส่งเจ้าของวัดมังกรกมลาวาส รวมถึงชนิดของผลไม้ ดอกไม้ ขนม และเครื่องกระจาดล้วนมีความแตกต่างกัน (ดังแสดงในภาพที่ 2 และภาพที่ 3) อย่างไรก็ตาม หลักการสำคัญคือการเลือกใช้ของไหว้ที่ไม่มีส่วนผสมของเนื้อสัตว์และผลิตภัณฑ์จากสัตว์ เพื่อรักษาความบริสุทธิ์ตามหลักการของการกินเจ ของไหว้ที่ใช้มักประกอบด้วยผลไม้ ขนมไหว้ อาหารเจ น้ำชา ดอกไม้ และรูปเทียน ซึ่งทั้งหมดนี้มีความหมายและบทบาทสำคัญในการประกอบพิธีกรรมและการสืบสานวัฒนธรรมและประเพณีที่มีคุณค่าของเทศกาลกินเจ

ภาพที่ 2 ของไหว้ในพิธีส่งเจ้า วัดทิพยวารีวิหาร
ที่มา : ถ่ายภาพโดย Yongmei Zhao, 2566

ภาพที่ 3 ของไหว้ในพิธีส่งเจ้า วัดมังกรกมลาวาส
ที่มา : ถ่ายภาพโดย Yongmei Zhao, 2566

กฤตยกร ส่งต่าย และ วลัยพร รัตนเศรษฐ (2565) ปัจจัยความสำเร็จในรูปแบบการบริหารจัดการของแต่ละภาค ส่วน ประกอบด้วยการวางแผนและการกำหนดทิศทางในการดำเนินงาน การจัดสรรทรัพยากรในการดำเนินงาน การสร้างแรงจูงใจและกระตุ้นให้เกิดการทำงานร่วมกัน การควบคุมการดำเนินงาน

3. ด้านองค์พิธีการ การกินเจในลักษณะกินเป็นกิจวัตรหรือตลอดชีพเป็นไปตามความเชื่อและการกำหนดของผู้กินเจเป็นสำคัญ การกินเจลักษณะนี้ไม่มีพิธีการหรือพิธีกรรมในกินเจ เน้นปฏิบัติตนให้อยู่ในความบริสุทธิ์ สะอาดทั้งกาย วาจา ใจ ถือศีล 5 ซึ่งแตกต่างกับการกินเจในช่วงเทศกาลกินเจ การกินเจในช่วงเทศกาลกินเจมีการจัดพิธีกรรมใหญ่ และพิธีกรรมประจำวัน ผู้คนหนุ่มชราเพื่อเข้าร่วมประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ ปฏิบัติธรรม และทำบุญสร้างกุศล พิธีกรรมใหญ่เป็นพิธีกรรมสำคัญและมีลักษณะเด่นที่ได้จัดขึ้นในวันที่เฉพาะ โดยส่วนใหญ่ได้แก่พิธีอัญเชิญองค์กิ้วฮวงซุยกิ้วมาเพื่ออัญเชิญองค์กิ้วฮวงซุยกิ้วมาเป็นประธานในพิธีกินเจ ซึ่งแสดงเป็นการเริ่มอย่างเป็นทางการของเทศกาลกินเจ พิธีลอยกระทง พิธีทิ้งกระจาดไปรยทาน พิธีบูชาเทพบาล และพิธีส่งเสด็จพระนพราชาพุทธะซึ่งนับเป็นการสิ้นสุดพิธีกรรมต่าง ๆ ในเทศกาลกินเจ ส่วนพิธีกรรมประจำวัน ประกอบด้วย การสวดมนต์เพื่อสักการะพระสัมมาสัมพุทธเจ้า สัจจวิชัยพระสูตรขอขมากรรม และปักเต้าเก็ง-เวียนรูป อย่างไรก็ตาม รูปแบบและลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมที่ได้จัดขึ้นในแต่ละภูมิภาคอาจมีความแตกต่างไป อย่างเห็นได้ชัดคือ เกตุมาตุ ดวงมณี (2558) มุ่งศึกษาลำดับขั้นตอนของพิธีกรรมในเทศกาลกินเจของศาลเจ้าจีนในจังหวัดตรัง พบว่าพิธีถือศีลกินเจจังหวัดตรังเป็นประเพณีเก่าแก่ ของชาวไทยเชื้อสายจีน ประกอบด้วย พิธีกรรมใหญ่ 8 พิธีกรรม คือ พิธีปลุกพระตมประชากรทั้ง 12 นักษัตร พิธีป้ายตัว พิธีขึ้นเส้าเต็งโก พิธีปางเอี้ยและพิธีโขกุน พิธีพระออกเที่ยว พิธีสะเดาะเคราะห์ พิธีส่งเทพเจ้า และพิธีลงเส้าเต็งโกและพิธีโขกุนควา ขึ้นอยู่กับว่าประเพณีกินเจได้สืบทอดจากชาวจีนกลุ่มใดและมีความเชื่อเรื่องประเพณีกินเจตามศาสนาใด

4. องค์วัตถุ เป็นวัฒนธรรมกินเจที่เป็นรูปธรรม รวมถึงสถานที่ที่เป็นจุดรวมของการกินเจและการจัดพิธีกรรมกินเจต่าง ๆ อาหารเจ และสัญลักษณ์ที่สำคัญในวัฒนธรรมกินเจ **สถานที่สำคัญที่เป็นจุดรวมของการกินเจและการจัดพิธีกรรมกินเจ** ตามชื่อและลักษณะของสถานที่สำคัญในวัฒนธรรมการกินเจ การวิจัยครั้งนี้จึงได้จำแนกสถานที่กินเจเป็นสามประเภท ได้แก่ วัด ศาลเจ้า และโรงเจ **อาหารเจ** เป็นส่วนสำคัญอย่างยิ่งในวัฒนธรรมกินเจ การปรุงอาหารเจมักใช้วัตถุดิบจากพืช ผลิตภัณฑ์ข้าว โปรตีนเกษตร จะต้องไม่มีส่วนผสมของสัตว์เจือปนเปื้อนและจะใช้เครื่องหรืออุปกรณ์ปรุงอาหารเจโดยเฉพาะ อาหารเจของยุคปัจจุบันมักมีความหลากหลายและรสชาติอร่อย และอาหารมงคลในเทศกาลกินเจที่ผู้ร่วมกินเจนิยมรับประทานเป็นอาหารที่มีความหมายอันมงคลและมีสรรพคุณในการบำรุงร่างกาย และมีประโยชน์ทางโภชนาการ ดังเช่น งานวิจัยของรัชดาภรณ์ เสนางาม (2544) พบว่า โดยทั่วไปของผู้ที่รับประทานอาหารเจมีสุขภาพที่ดีส่วนใหญ่จะไม่มีโรคประจำตัวซึ่งอาจเป็นเพราะผู้ที่รับประทานอาหารเจมีความเชื่อว่าเมื่อรับประทานเข้าไปแล้วทำให้มีสุขภาพที่ดีสบายกายสบายใจ อีกทั้งช่วยรักษาระดับของโรคไม่ให้ลุกลาม เช่น ในโรคความดันโลหิตสูงเมื่อรับประทานอาหารเจจะช่วยรักษาระดับไม่ให้ความดันโลหิตสูงขึ้นซึ่งประสบการณ์ต่าง ๆ ที่ได้รับจากผู้รับประทานอาหารเจว่าเมื่อรับประทานจะทำให้โอกาสของการเกิดโรคน้อยลงและที่สำคัญผู้ที่รับประทานอาหารเจโดยเฉพาะแบบประจำจะมีการดูแลและตรวจสุขภาพตนเองเป็นประจำอย่างสม่ำเสมอจึงทำให้กลุ่มที่รับประทานอาหารเจมีสุขภาพที่ดี ดังนั้นการกินอาหารเจแบบถูกต้องคือต้องเลือกอาหารที่มีประโยชน์และสมดุล

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้มุ่งศึกษาองค์ประกอบด้านองค์คติ องค์การ องค์พิธีการ และองค์วัตถุของวัฒนธรรมกินเจที่กรุงเทพมหานครเท่านั้น ช่วยให้ผู้อ่านได้รับองค์ความรู้เกี่ยวกับความเป็นมาของวัฒนธรรมกินเจ ความหมายและสาระสำคัญของทั้งสี่องค์ประกอบ อย่างไรก็ตาม การจัดเทศกาลกินเจในเมืองอื่น ๆ ของประเทศไทยยังมีอีกหลายเมือง ซึ่งอาจมีความพิธีการที่แตกต่างกัน ดังนั้น การวิจัยครั้งต่อไปจึงควรมีการศึกษารวบรวมเทศกาลกินเจเมืองอื่น ๆ สามารถทำการวิจัยเชิงเปรียบเทียบ เพื่อให้ได้ลักษณะเด่นของประเพณีกินเจในเมืองต่าง ๆ

เอกสารอ้างอิง

- กฤตยกร ส่งต่าย และ วลัยพร รัตนเศรษฐ. (2565). ความร่วมมือของภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม ในการขับเคลื่อนนโยบายเศรษฐกิจสร้างสรรค์ อำเภอเมืองสกลนคร จังหวัดสกลนคร. *วารสารบัณฑิตวิทยาลัย*, 11(3), 503-518.
- กุลธิดา อุบุรณกุล. (2555). กระบวนการสื่อสารเพื่อสืบทอดประเพณีถือศีลกินผักจังหวัดภูเก็ต (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบริหารบัณฑิต). สืบค้นจาก <http://cuir.car.chula.ac.th/handle/123456789/37615>
- เกตุมาศู ดวงมณี. (2558). พลวัต ความหมาย อิทธิพล และความเชื่อ ของคำศัพท์ภาษาจีนที่ปรากฏในบริบทประเพณีกินเจของชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดตรัง. มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์สงขลา.
- ชลธิชา นิสัยสัตย์ และ วัชร ปันนิม. (2562). ลักษณะเด่นและพลวัตของเทศกาลกินเจโรงเจบ้านหมู ตำบลสาวชะโงก อำเภอบางคล้า จังหวัดฉะเชิงเทรา ในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย. *วารสารวิชาการมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา*, 28(1), 73-97.
- ถาวร สิกขโกศล. (2558). อันเนื่องด้วยเทศกาลกินเจ. กรุงเทพมหานคร: สมาคมเผยแผ่คุณธรรม “เต็กก่า” จีจินเกาะ.
- ธนส์ สุวัฒนมหาตม์. (2549). เทศกาลกินเจในเดือนเก้า. กรุงเทพมหานคร: สมาคมเผยแผ่คุณธรรม “เต็กก่า” จีจินเกาะ.
- ธนส์ สุวัฒนมหาตม์. (2551). เทศกาลกินเจในเดือนเก้าและปิตุมาตานั้นคุณทุกตเวทีตาสูตร. ศูนย์ไทยทิเบต: บริษัทสองสยามจำกัด.
- ปณิตา สระวาสี. (2559, 29 กันยายน). ประเพณีกินเจและกินผัก. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/business/detail/9590000098147>
- ประภัสสร โพธิ์ศรีทอง. (2558, 1 เมษายน). โลกาวัดกับการจัดการวัฒนธรรม. สืบค้นจาก <http://www.oknation.net/blog/thaitourismsociety/2013/10/04/entry-1>
- พวงผกา ประเสริฐศิลป์. (2541). พื้นฐานวัฒนธรรมไทย. กรุงเทพมหานคร: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ สถาบันราชภัฏสวนดุสิต.
- รัชดาภรณ์ เสนางาม. (2544). ความรู้และบริโภคนิสัยของผู้ที่รับประทานอาหารเจในเขตอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่. เชียงใหม่ : บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเชียงใหม่. สืบค้นจาก <http://repository.cmu.ac.th/handle/6653943832/27693>.

- เรือนแก้ว ภัทรานุประวัติ. (2552). เทศกาลและพิธีกรรมสำคัญของศาลเจ้าจีนในจังหวัดสมุทรสงคราม. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยหอการค้าไทย*, 29(3), 113-138.
- วิเชียร รักการ. (2529). *วัฒนธรรมและพฤติกรรมของไทย*. กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรี้นติ้งเฮ้าส์.
- ศิลปชัย ศรีเกียรติ. (2541). *ความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมโรงเรียนกับประสิทธิผลของโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สำนักงานคณะกรรมการการประถมศึกษาแห่งชาติ ในเขตการศึกษา 6 (วิทยานิพนธ์ปริญญา มหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์)*. มหาวิทยาลัยบูรพา, จังหวัดชลบุรี.
- สำนักงานเขตสัมพันธวงศ์. (2562). *โครงการประเพณีงานเจียววราช*. สืบค้นจาก <https://www.oic.go.th/FILEWEB/CABINFOCENTER9/DRAWER068/GENERAL/DATA0001/00001665.PDF>
- หน้าที่ของวัฒนธรรม. (2556, 22 มิถุนายน). สืบค้นจาก https://traditionofthailand.blogspot.com/2013/06/blog-post_22.html
- อรทัย รุ่งทวีรัตน์. (2550). *บทบาทของเทศกาลกินเจในสังคมไทย* (การศึกษาค้นคว้าอิสระศิลปะศาสตร มหาบัณฑิตไม่ได้ตีพิมพ์), มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, กรุงเทพมหานคร.
- Business Today. (2562, 26 กันยายน). *กินเจแบบประหยัดใช้เงินน้อยลง แต่เทรนด์คนกินเพิ่มขึ้น*. สืบค้นจาก <https://www.businesstoday.co/bt-news/26/09/2019/7327/>
- Fan Jun. (2019). Big Dipper belief and Thai-Chinese belief ritual of “Nine Emperor's Fast days”. *Proceedings of the 2nd International Conference on Chinese Studies 2019* (pp. 199-211). สืบค้นจาก <https://chin.buu.ac.th/public/backend/upload/chin.buu.ac.th/research/file/research162789903600160500.pdf>
- MGR Online. (2552). *ททท.พึ่งเทศกาลกินเจดันนักท่องเที่ยวต.คพุง*. สืบค้นจาก <https://mgronline.com/daily/detail/9520000109760>